

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-44>

УДК 339.9

**ІНСТРУМЕНТИ РЕГУЛЮВАННЯ
ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ ТА ЇХ ВПЛИВ
НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗЕД МІКРОРІВНЯ**

**TOOLS FOR REGULATION OF FOREIGN TRADE
ACTIVITIES AT THE REGIONAL LEVEL
AND THEIR IMPACT ON THE EFFICIENCY
OF FOREIGN ECONOMY AND ECONOMY**

Шупрудько Наталія Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент,
Чернівецький торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5629-0671>

Shuprudko Nataliia

Chernivtsi Institute of Trade and Economics
of State University of Trade and Economics

У статті обґрунтовано необхідність вдосконалення регіонального аспекту формування зовнішньоекономічної політики держави як передумови подальшого економіко-політичного розвитку України. Класифіковано інструменти регулювання зовнішньоекономічних зв'язків на регіональному рівні, виокремивши такі групи як адміністративні, тарифні, нетарифні інструменти, засоби фінансового, організаційного характеру. Розроблено схему нормативно-правової бази зовнішньоекономічної діяльності регіонів, виокремивши регіональний, державний та міжнародний характер нормативно-правових актів. Наголошено на необхідності розпочати реорганізацію зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні, розглядаючи кожен регіон окремо, враховуючи всі фактори, що впливають на зовнішньоекономічні умови регіонального розвитку.

Ключові слова: державне регулювання, зовнішньоекономічна діяльність, регіональна економіка, міжнародна торгівля, інструменти регулювання.

The article substantiates the need to improve the regional aspect of the formation of foreign economic policy of the state as a prerequisite for further economic and political development of Ukraine. The development of state regulation of foreign economic activity at the regional level is considered. The peculiarities of the region as a subject of foreign trade activity are determined and characterized, in particular, it is established that the regional policy is developed and implemented at the regional level in accordance with the established development goals of the state as a whole. It was found that the regulation of foreign economic activity is divided into state and non-state according to the status of its subjects. The instruments of regulation of foreign economic relations at the regional level are classified, distinguishing such groups as administrative, tariff, non-tariff instruments, means of financial and organizational nature. Inter-municipal cooperation is assessed as one of the forms of horizontal interaction of local self-government bodies in the conditions of joint sustainable development. The scheme of normative-legal base of foreign economic activity of regions is developed, having singled out regional, state and international character of normative-legal acts. The classification and typification of regional foreign trade instruments based on the resource approach, which provides for the allocation of general economic and organizational measures, instruments for regulating international economic relations, labor resources of the region, as well as measures to regulate natural, land and environmental conditions at the regional level. The main directions of increasing the efficiency of regional foreign economic activity are highlighted. It is noted that an important task of state regulation of foreign economic activity is to support and stimulate the development of innovative export-oriented industries. The need to start the reorganization of foreign economic activity at the regional level, considering each region separately, taking into account all the factors influencing the foreign economic conditions of regional development.

Keywords: state regulation, foreign economic activity, regional economy, international trade, regulatory instruments.

Постановка проблеми. Сучасний етап державотворення дозволяє і вимагає правового закріплення нової ідеології регіональної політики та формування нової архітектури регіонального управління в цілому та зовнішньоекономічної діяльності зокрема. Відповідно до Закону України «Про засади державної регіональної політики» [1], державна регіональна політика – це система цілей, заходів, засобів і узгоджених дій центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування щодо забезпечення високого рівня життя на всій території України, враховуючи природні, історичні, екологічні, економічні, географічні, демографічні та інші характеристики її регіонів, їх етнічну та культурну самобутність.

Зовнішньоекономічна політика регіону є невід'ємною частиною державної політики регіонального розвитку, яка являє собою комплекс системних заходів, спрямованих на сприяння ефективному соціально-економічному розвитку регіонів, раціональне використання їх ресурсного потенціалу та пріоритетів, створення сприятливих умов для життя в конкретному регіоні.

Необхідною умовою подальшого розвитку України є вирішення однієї з найгостріших проблем вітчизняної науки державного управління – формування зовнішньоекономічної політики держави на основі розробки ефективних механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності кожного окремого регіону для забезпечення реалізації ролі України у світовій економіці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання розвитку та державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні розглядають та вирішують у своїх наукових дослідженнях такі науковці як Міщенко Д. [2], Міщенко Л. [2], Пілько А. [3], Пілько А. [3], Лесів І. [3], Платонова І. [4], Титаренко Л. [5], Топольницька Т. [6], Тульчинська С. [7], Кириченко С. [7], Франчук В. [8] та ін. Враховуючи важливі науково-практичні результати досліджень цих авторів, доцільно зазначити, що ряд питань концептуального та методологічного характеру ще недостатньо вивчений і потребує проведення подальших досліджень. Зокрема, об'єктивно необхідно враховувати інституційний фактор у розвитку державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Метою статті є розкриття особливостей регулювання зовнішньоторговельної діяльності на регіональному рівні та встановлення їх впливу на ефективність ЗЕД мікрорівня.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зовнішньоекономічна діяльність є одним із найважливіших чинників розвитку національної економіки будь-якої країни. Регулювання зовнішньоекономічної діяльності є об'єктивною необхідністю, спрямованою на захист інтересів країни та її суб'єктів господарювання, надання їм рівних можливостей для розвитку всіх видів підприємницької діяльності, використання доходів та інвестицій [2].

Регіон як об'єкт зовнішньоторговельної діяльності на відповідних рівнях відіграє ключову роль у підвищенні ефективності та соціально-економічної результативності зовнішньоторговельної політики. Місце та роль регіону в системі зовнішньоторговельних зв'язків держави визначаються специфікою соціально-економічного розвитку регіону, а тому в сучасних умовах необхідно визначити передумови та вихідні параметри механізму їх взаємодії та взаємопідтримки.

Доцільно зауважити, що регулювання зовнішньоекономічної діяльності поділяється на:

1) державне регулювання, яке являє собою систему законодавчих, виконавчих і контрольних заходів, спрямованих на вдосконалення зовнішньоекономічної діяльності в інтересах національної економіки;

2) недержавне регулювання – це система заходів, що опосередковано впливають на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, що здійснюються недержавними органами.

Органи влади в регіонах регулюють зовнішньоторговельну діяльність лише через торговельні організації, впливаючи на суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, що мають статус юридичних осіб. Повноваження, надані місцевим органам влади у сфері регулювання зовнішньоекономічної діяльності, в основному зводяться до координації діяльності підприємств зовнішньої торгівлі та видачі експортно-імпортних ліцензій на окремі групи товарів. Таким чином, всупереч логіці об'єктивного розвитку та світовому досвіду, чинне законодавство України фактично обмежує функції регіонів у сфері світогосподарських зв'язків.

Загалом державні регулятори зовнішньоекономічної діяльності регіону використовують ті ж механізми регулювання, що й на державному рівні: методи тарифного та нетарифного регулювання, валютні обмеження, валютне регулювання, оподаткування (митне, податкове регулювання, численні податки та збори на імпортовані товари, пільгові кредити експортерам, гарантії, субсидії, звільнення від податків і фінансова допомога, а також квоти та ліцензії) [5].

Таблиця 1

Інструменти регулювання зовнішньоекономічних зв'язків на регіональному рівні

№ п/п	Вид інструментів	Інструменти регулювання зовнішньоекономічних зв'язків
1.	Адміністративні процедури	а) Положення про експортно-імпортні операції регіону; б) Угоди про міжрегіональне економічне співробітництво з адміністративно-територіальними одиницями інших країн.
2.	Тарифні методи	а) спільно з загальнодержавним рівнем адміністративної політики створених на території вільних економічних зон; б) узгодження рівня митних зборів на деякі важливі для регіону товари.
3.	Нетарифні процедури	Надання експортно-імпортних ліцензій на окремі групи товарів.
4.	Фінансово-кредитна політика	а) компенсація банкам кредитів для кредитування важливих об'єктів інвестування в регіоні; б) участь у страхуванні інвестиційних ризиків.
5.	Податкова політика	а) місцеві податкові кредити; б) участь у просуванні інвестиційних проєктів регіонального значення.
6.	Організаційні методи	а) регіональні програми залучення іноземних інвестицій та розвитку міжнародного співробітництва; б) організаційні заходи щодо підвищення інвестиційної привабливості місцевості, маркетинг території; в) посередницька політика (погодження відведення землі, екологічні стандарти тощо); г) участь у створенні зовнішньоекономічної інфраструктури; д) створення на території зон вільної торгівлі; е) інформаційне забезпечення зовнішньоекономічних зв'язків; ж) розробка регіональних програм підвищення кваліфікації кадрів на світовому рівні; з) створення прийнятних умов життя в регіоні; и) маркетингова діяльність для підвищення рівня знань іноземних фахівців про переваги ведення міжнародного бізнесу та роботи в регіоні.

Джерело: складено автором за даними [4]

Участь регіону в міжнародній діяльності повинна бути забезпечена відповідними для цього рівня формами та методами (реалізація принципу матеріально-фінансової еквівалентності). Повноваження влади на регіональному рівні у сфері регулювання зовнішньоекономічних зв'язків наведено в (табл. 1).

Класифікація та типізація регіональних зовнішньоторговельних інструментів часто базується на ресурсному підході. Типологію регіональних зовнішньоторговельних інструментів можна узагальнити за такими критеріями:

а) правові: представництво інтересів регіону в багатосторонніх переговорах на державному рівні з питань міжнародного економічного співробітництва; участь в укладенні угод про міжрегіональне економічне співробітництво, що не суперечать законодавству України;

б) прогнозування та програмування: визначення оптимальних форм і напрямів міжнародного економічного співробітництва з точки зору регіональних інтересів; розробка регіональних експортних програм;

в) економічні методи: створення додаткових стимулів для залучення іноземних інвестицій шляхом скасування або зниження місцевих податків, фінансових переваг у кредитах; надання додаткових фінансових гарантій учасникам регіональних програм, пов'язаних з розвитком міжнародних економічних зв'язків; страхування іноземних інвестиційних проєктів;

г) організаційні методи: сприяння організації кооперативних відносин між суб'єктами господарювання різних національностей, а також розподільними пулами, що об'єднують експортні компанії; організація регіональних представництв у зарубіжних країнах та регіонах з потенціалом міжнародного співробітництва; надання технічної допомоги у залученні іноземних інвестицій; сприяння виходу інформаційних бюлетенів, брошур на зовнішніх ринках; проведення маркетингової діяльності території; спільно з національними органами управління створенням в регіоні вільних економічних зон та єврорегіонів.

Доцільно також зазначити, що комплексний процес інтеграції української економіки в економіку Європейського Союзу створює низку ризиків і вимог для українських підприємців при переорієнтації на європейські ринки товарів і послуг. Однією з перших є проблема низької конкурентоспроможності вітчизняних компаній через високі стандарти якості та інші нетарифні бар'єри, які дозволили б постачати високотехнологічну продукцію на європейські ринки, утруднюючи при цьому вихід на ринок українських виробників. З цієї причини більшість продукції вітчизняних компаній має сировинний характер, у поєднанні з низькою конкурентоспроможністю порівняно з європейськими аналогами. Така ситуація призводить до негативного сприйняття українського бізнес-сектору як надійного партнера на зовнішніх ринках [7].

На сьогодні в Україні вже сформована розвинена нормативно-правова база зовнішньоекономічної діяльності регіонів, що схематично показано на рис. 1.

З точки зору Т. Топольницької, інструментами забезпечення регіональної зовнішньоекономічної політики є: можливість відведення земель під будівництво інвестиційних об'єктів; можливість надання будівель і споруд, що є об'єктами спільної власності, для подальшої реконструкції та модернізації з метою підвищення ефективності їх використання; підтримка інституцій розвитку місцевого бізнес-середовища (регіональних промислово-торговельних палат області, регіональних бізнес-асоціацій, агенцій регіонального розвитку тощо) [6].

Обмежений інструментарій зовнішньоекономічної політики на рівні регіонів України викликає необхідність підвищення ефективності механізму регіональної зовнішньоекономічної політики.

Перспективними з точки зору підвищення ефективності регіональної зовнішньоекономічної діяльності є два напрями:

1) розвиток інституційного забезпечення регіональних гарантій пріоритетних інвестиційних проєктів, створення нових робочих

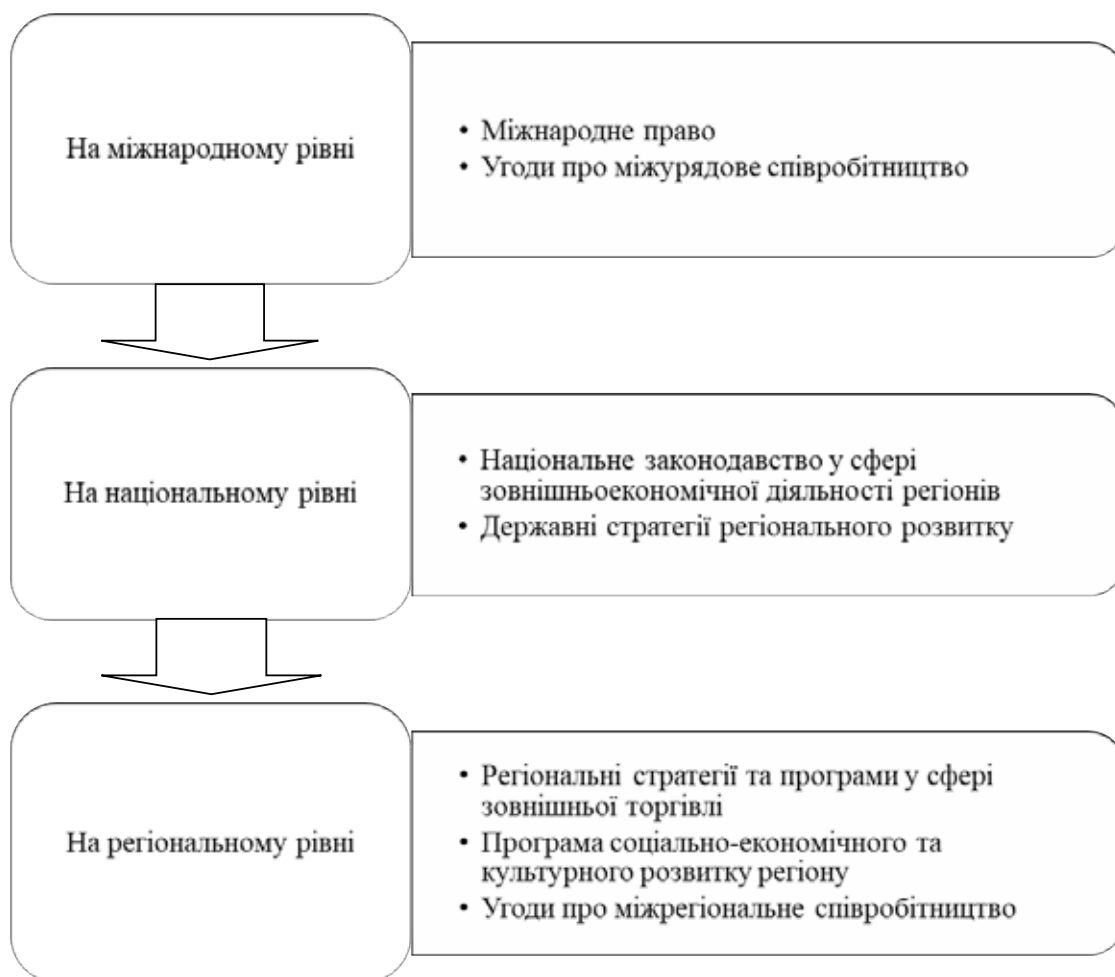

Рис. 1. Схема нормативно-правової бази зовнішньоекономічної діяльності регіонів

Джерело: складено авторами за даними [4]

місць, пошук альтернативних джерел фінансування відповідних проєктів тощо;

2) спрощення процедури отримання дозволів та реєстрації інвестиційних проєктів, що здійснюється на регіональному рівні (що потребує запровадження персональної відповідальності за порушення порядку та графіку проведення адміністративних процедур).

Реалізація загальнодержавних та регіональних програм як основних інструментів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності сприяє прискоренню розвитку зовнішньоекономічної діяльності в регіоні. Реалізацію цих програм спрямовано на розвиток зовнішньоекономічної діяльності, стимулювання експорту виробників регіону, розвиток експортного потенціалу, удосконалення його структури.

Вдосконалення нормативно-правового забезпечення зовнішньоекономічної діяльності набуває все більшого значення у зв'язку з проведенням комплексного державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в сучасних умовах. Дедалі очевиднішими стають тенденції до глобальної інтеграції, зростає необхідність поглиблення участі України в міжнародних відносинах. Політика державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності України має бути спрямована на подальше вдосконалення системи та методів її здійснення, у тому числі вдосконалення нормативно-правової бази [7].

Доцільно зауважити, що важливим завданням державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є підтримка та стимулювання розвитку інноваційних експортоорієнтованих виробництв. Для цього необхідно визначити стратегічні напрями зовнішньоекономічної діяльності та інноваційні галузі, які за наявності сприятливих умов можуть сприяти інноваційному економічному розвитку, реалізації важливих стратегічних ініціатив та проєктів за межами країни [3].

Правові норми в Україні існують, але на практиці відсутня належна взаємодія між суміжними органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади, а іноді навіть виникає протистояння через об'єктивні причини: недосконалість чинного законодавства, у тому числі адміністративно-територіального устрою та поділу влади, і суб'єктивні: політичний та місцевий егоїзм місцевих еліт, які стають перешкодами для економічного розвитку.

В даний час особливо гостро постає проблема організації ефективної зовнішньоекономічної діяльності. Сучасний стан зовнішньоекономічних зв'язків України потребує вирішення низки складних і нагальних завдань, насамперед відновлення та розвитку експортного потенціалу країни, підвищення конкурентоспроможності українських товарів на світових ринках, формування раціональної експортно-імпоротної структури та залучення на взаємовигідних умовах інвестицій іноземних держав.

Для реалізації зазначених завдань необхідно розпочати реорганізацію зовнішньоекономічної діяльності на регіональному рівні, розглядаючи кожен регіон окремо, враховуючи всі фактори, що впливають на зовнішньоекономічні умови регіонального розвитку.

Висновки. Отже, як зазначалося вище, в Україні загальнодержавні та регіональні органи влади мають переважно інституційний вплив на зовнішньоекономічну діяльність у регіоні, зокрема, використовуючи правові, прогнозно-програмні, фінансово-економічні, організаційні, науково-освітні та іміджеві інструменти. Таким чином, на даний момент основним завданням української регіональної політики у сфері зовнішньоекономічної діяльності є посилення використання сучасних та нових інструментів, що мають місце у світовій практиці, для розвитку ефективної зовнішньоекономічної діяльності окремих підприємств.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про засади державної регіональної політики : Закон України від 05.02.2015 № 156-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
2. Міщенко Д., Міщенко Л. Теоретичні основи механізму державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні. URL: http://www.dy.nauka.com.ua/pdf/2_2021/8.pdf
3. Пілько А., Пілько А., Лесів І. Моделювання процесу оцінювання та аналізу експортного потенціалу регіону. *Проблеми економіки*. 2020. № 1(43). URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-1_0-pages-325_331.pdf
4. Платонова І. Теоретичні засади механізмів державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 13-14. С. 125–129.
5. Титаренко Л. Міжнародна економічна політика України: сучасні виклики та перспективи. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 22. С. 114–118.

6. Топольницька Т. Напрями підвищення дієвості механізму регулювання зовнішньоекономічної діяльності підприємств цементної галузі України. *Ефективна економіка*. 2020. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7783>
7. Тульчинська С., Кириченко С. Перешкоди розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 7. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/4.pdf
8. Франчук В., Шупрудько Н. Фіскальне регулювання зовнішньоторговельної діяльності як функція економічної безпеки України: теоретико-прикладні аспекти : монографія. Львів, 2020.

REFERENCES:

1. Pro zasady derzhavnoji regionaljnoji polityky: Zakon Ukrainy vid 05.02.2015 № 156-VIII [On the principles of state regional policy: Law of Ukraine of 05.02.2015 № 156-VIII]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> (in Ukrainian)
2. Mishhenko, D., & Mishhenko, L. (2021) Teoretychni osnovy mekhanizmu derzhavnogho rehuljuvannja zovnishnjoekonomichnoji dijajnosti v Ukraini [Theoretical bases of the mechanism of state regulation of foreign economic activity in Ukraine]. Retrieved from: http://www.dy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/8.pdf (in Ukrainian)
3. Piljko, A., Piljko, A., & Lesiv, I. (2020) Modeljuvannja procesu ocinjuvannja ta analizu eksportnogho potencialu rehionu [Modeling the process of assessing and analyzing the export potential of the region]. *Problemy ekonomiky*, 1(43). Retrieved from: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2020-1_0-pages-325_331.pdf (in Ukrainian)
4. Platonova, I. (2020) Teoretychni zasady mekhanizmiv derzhavnogho rehuljuvannja zovnishnjoekonomichnoji dijajnosti [Theoretical principles of mechanisms of state regulation of foreign economic activity]. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, 13–14, 125–129. (in Ukrainian)
5. Tytarenko, L. (2018) Mizhnarodna ekonomichna polityka Ukrainy: suchasni vyklyky ta perspektyvy [International economic policy of Ukraine: current challenges and prospects]. *Globaljni ta nacionaljni problemy ekonomiky*, 22, 114–118 (in Ukrainian)
6. Topoljnyckja, T. (2020) Naprjamy pidvyshhennja dijevosti mekhanizmu rehuljuvannja zovnishnjoekonomichnoji dijajnosti pidpryjemstv cementnoji ghaluzi Ukrainy [Directions for increasing the effectiveness of the mechanism for regulating the foreign economic activity of the cement industry of Ukraine]. *Efektivna ekonomika*, 4. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7783> (in Ukrainian)
7. Tuljchynsjka, S., & Kyrychenko, S. (2018) Pereshkody rozvytku zovnishnjoekonomichnoji dijajnosti pidpryjemstv Ukrainy [Obstacles to the development of foreign economic activity of Ukrainian enterprises]. *Investyciji: praktyka ta dosvid*, 7. Retrieved from: http://www.investplan.com.ua/pdf/7_2018/4.pdf (in Ukrainian)
8. Franchuk, V., & Shuprudjko, N. (2020) Fiskaljne rehuljuvannja zovnishnjotorghoveljnoji dijajnosti jak funkcija ekonomichnoji bezpeky Ukrainy: teretyko-prykladni aspekty: monoghracija [Fiscal regulation of foreign trade as a function of economic security of Ukraine: theoretical and applied aspects]. Lviv. (in Ukrainian)